

Милован Трбојевић

Академија за националну безбедност, Београд

НЕОБАВЕШТАЈНИ ОБЛИК ДЕЛОВАЊА ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ

Сажетак

Историјски посматрано, паралелно са настанком и развојем државе, развијале су се и обавештајне службе. Оне имају значајну улогу у обликовању унутрашње и спољне политике државе. Наиме, кроз различите видове деловања обавештајне службе могу „произвести“ и обликовати различите врсте криза и сукоба. То најчешће проводе кроз необавештајне активности које су један су од најефикаснијих видова спољнополитичког деловања државе, поготово у случајевима када се доносиоци политичких одлука определе за употребу силе и принуде у реализацији „националних интереса и циљева“.

Из широког спектра деловања обавештајних служби, које су гледано кроз историју често имале одлучујућу улогу у креирању друштвених конфликта и криза, тежиште истраживања у овом раду фокусирано је на необавештајни облик деловања обавештајних служби. У оквиру тога, анализирани су облици, фазе и врсте необавештајних активности које, по налогу државног руководства, обавештајне службе конспиративно проводе према другој држави, организацији или појединцу, а у циљу остварења „националних интереса“.

Кључне речи: обавештајна служба, обавештајне активности, необавештајне активности, тајне операције, држава

1. УВОД

Обавештајне активности егзистирају од почетка људске цивилизације и оне су одувек биле средство владајућег слоја којим се, са једне стране настојала заштити постојећа власт, а са друге стране биле су у функцији реализације политичких циљева. Настанком државе обавештајне активности добијају институционалну форму у виду обавештајних служби, јер се испоставило да су оне нужан фактор за ефикасно функционисање државе на унутрашњем и спољном плану. Наиме, држава као посебан субјект права који располаже монополом на физичку принуду одувек настоји заштитити успостављени друштвени поредак, носиоце и постојећи систем власти од свих напада који би је могли угрозити.

Обавештајна служба, као посебна друштвено-политичка категорија, одувек је имала значајну улогу у друштвеним збивањима, како у оквиру политичких система, тако и у сфери међународних односа.¹⁾ Њено место и улога у савременим друштвеним збивањима представља посебан предмет научних истраживања. Непознавање суштине и обележја савремене обавештајне службе може да имплицира веома штетне последице по целокупни живот, а нарочито оних земаља које су изложене континуираним и агресивним обавештајним нападима светски доминантних и моћних обавештајних система.²⁾ Може се посматрати и као посебно устројена институција у оквиру државног апарата и представља синоним за активност којом се акумулирају првенствено тајни и недоступни подаци.³⁾ Основни задатак обавештајних служби је да правовремено открију намере, циљеве и интересовања других како би се правовремено и свеобухватно утврдила стратегија заштите сопствених интереса, вредности и циљева.⁴⁾

Производ њиховог рада, у реализацији обавештајно-информативне функције, су обавештајна сазнања која се синтетизују у различите форме обавештајних докумената и уступају доносиоцима политичких одлука који дефинишу спољнополитичке циљеве.⁵⁾

1) Милан Милошевић, *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001, стр. 15.

2) Радомир Милашиновић, *Амерички поход на свет*, ЗАД, Београд, 1996, стр. 191.

3) Обрен Ђорђевић, *Лексикон безбедности*, „Привреда публик”, Београд, 1989, стр. 300.

4) Len Scott, Peter Jacson, “The Study of Intelligence in Theory and Practice”, *Intelligence and National Security*, 19(2), 2004, стр. 152.

5) Младен Бајагић, *Шпијунажа у XXI веку: савремени безбедносно-обавештајни системи* – друго допуњено издање, Боок & Марсо, Београд, 2010, стр. 22.

Историјске промене и развој технике значајно су утицали на концепцију деловања обавештајних служби. Конфронтације различитих интереса у свету, и развој софистицираних и убојитих врста наоружања, свакодневно су појачавали потребу за остваривањем увида у стање и намере противника, али истовремено и развој техника тајног мешања или вршења утицаја на политичке, економске, војне, културне и друге процесе у одређеним државама. Тако развој необавештајног вида деловања обавештајних служби тече упоредо са развојем обавештајних активности постајући незаобилазно неконвенционално средство за остваривање дефинисаног „националног“ интереса.

Обавештајне службе су у савременим условима попримиле тоталитарни карактер, делујући у светским размерама, јер су инсталирале своју инфраструктуру по читавом свету, стварајући моћне обавештајне центре, из којих могу у сваком тренутку успешно и ефикасно деловати, и одговорити захтевима спољне политике. У вези са садржајем рада обавештајних служби у теорији безбедности регистрована су три облика: обавештајни, контраобавештајни и необавештајни (субверзивни).⁶⁾ Садржаји необавештајног облика деловања обавештајних служби најчешће се означавају као „тајне акције“, „специјалне активности“, „активне мере“, „необавештајна дејства“, „субверзивна дејства“.⁷⁾

2. НЕОБАВЕШТАЈНИ ОБЛИЦИ ДЕЛОВАЊА ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ

Обавештајна служба без обзира на место и улогу у обавештајно-безбедносном систему државе извршава сложене и специфичне послове и задатке. Због тога је у стручној литератури видљив различит приступ класификовању њених облика деловања. Поједини аутори сматрају да постоје три облика деловања: обавештајни, контраобавештајни и субверзивни.⁸⁾ За разлику од њих, други тврде да обавештајне службе имају специфичну методологију која обухвата две групе делатности: обавештајну и субверзивну.⁹⁾ При-

6) Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности & Службени гласник, Београд, 2009, стр. 129.

7) Андреја Савић, *Увод у државну безбедност*, Виша школа унутрашњих послова, Земун, 2000, стр. 39.

8) Љубомир Стајић, Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслер партнер, Београд, 2007, стр. 340.

9) Андреја Савић, *Национална безбедност*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2007, стр. 127-166.

ликом одређивања облика деловања обавештајне службе неопходно је имати у виду да ли та служба припада држави која поштује Повељу ОУН и међународно право или држави која игнорише поменуте норме, односно супротно Повељи ОУН и међународном праву користи обавештајне службе за спровођење необавештајних или субверзивних делатности.

Дакле, обавештајна сазнања до којих се дошло обавештајним радом доносиоцима политичких одлука пружа могућност да од обавештајних служби затраже:

- обустављање даљњег обавештајног ангажовања према одређеној „мети”-држави;
- наставак обавештајног истраживања дефинисане „мете“ или
- ангажовање обавештајне службе на плану реализације политичке одлуке кроз необавештајни облик деловања.

Из наведеног је видљиво да се на основу резултата раније предузетог обавештајног ангажовања планирају и реализују необавештајне операције, чији циљ зависи од националног интереса. Наиме, доносиоци политичких одлука најчешће јавно саопштавају националне интересе, међутим начини и средства за њихово постизање увек су тајни.¹⁰⁾ Ангажовање обавештајне службе за остваривање дефинисаних циљева (политичких, војних, економских и др.) представља избор доносиоца одлуке. Реч је о случају када државно руководство запостављајући законску регулативу наложи обавештајној служби да спроведе одређене врсте необавештајних активности против друге државе.

У обавештајној теорији не постоји јединствена дефиниција за појам „необавештајна активност”, међутим, међу теоретичарима обавештајног рада, по нашем мишљењу, постоји општа сагласност да је активност из ове области деловања обавештајних служби у функцији реализације циљева из домена спољне политике. Најчешћи употребљавани синоними за необавештајне активности у стручној литератури која се бави обавештајном делатношћу су: „прикривене операције”, „тајне операције”, „тајне акције”, „специјалне активности”, „неконвенционална дејства”.

Лох Џонсон и Артур Хулник у тајне акције убрајају: коришћење агената од утицаја; политичке и економске операције, медијске манипулације и паравојне операције.¹¹⁾ Брус Берковиц

10) Roy Godson, *Intelligence Requirements for the 180's Covert Action*, National Strategy Information Center, Washington, 1981, стр. 6.

11) Loch Johnson (ed.), *Strategic Intelligence* (Vol. 2). Westport, Connecticut, Praeger Security International, London, 2007, стр. 3.

и Алан Гудман наводе да тајна операција представља невојни начин остваривања циљева које дипломатија није у могућности да у потпуности оствари.¹²⁾ ЦИА тајне операције дефинише као активности усмерене на остваривање утицаја на стране владе, организације, појединце или догађаје у циљу подршке спољној политици Сједињених Америчких Држава.¹³⁾

Из изложеног је видљиво да, наведени аутори суштину тајних операција свде на грубо мешање у унутрашње послове других држава у циљу промене владајуће структуре државе која представља мету необавештајног деловања.

За разлику од њих Младен Ђорђевић и Зоран Кековић у тајним акцијама виде „најчешће коришћени метод решавања и елиминисања спољно-политичких криза великих сила”.¹⁴⁾ Дакле, ови аутори тврде да су тајне операције ефикасан метод за решавање и елиминисање спољно-политичких криза, својствен само великим силама. Међутим, многобројна истраживања указују да тајне операције нису најчешће коришћени метод за решавање и елиминисање спољно-политичких криза, нити могу бити замена за ефикасну дипломатију. Поред тога треба истаћи да тајне операције нису привилегија само обавештајних служби великих сила, јер необавештајне операције свакодневно изводе све обавештајне службе света.

На основу изнетог може се закључити да необавештајне операције, као облик деловања обавештајних служби, представљају противправно мешање или интервенцију у унутрашње послове других држава, организација и група, а све у циљу остваривања националних интереса матичне државе.

3. ФАЗЕ ЦИКЛУСА НЕОБАВЕШТАЈНИХ АКТИВНОСТИ ОБАВЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ

Необавештајне операције су сложене и изузетно компликоване активности, које обавештајне службе изводе у више фаза, о чијем броју у безбедносној теорији није постигнута сагласност. Тако, Тодор Мирковић сматра да процес извођења специјалних

12) Bruce Berkowitz, Allan Goodman, *Best Truth*, Yale University Press, New Haven/London, 2000, стр. 124-146.

13) Fain Tyrus (ed.), *The Intelligence Community: History, Organization and Issues*, R.R. Bowker Company, New York, 1977, стр. 675.

14) Младен Ђорђевић, Зоран Кековић, „Управљање ризицима у тајним акцијама”, *Војно дело*, Министарство одбране Р. Србије, Београд, бр. 1/2008, стр. 101.

акција и операција обухвата следеће фазе: 1) идентификација проблема, 2) обавештајна обрада објекта, 3) процена ситуације, 4) избор вида акције, 5) предлог за доношење одлука, 6) доношење одлуке, и 7) извођење задатка.¹⁵⁾ За разлику од њега, Џенифер Кибе је мишљења да се тајне акције одвијају кроз четири основне фазе: 1) уочавање и разумевање проблема, 2) креирање и предлагање више опција, 3) избор једне опције, и 4) реализација.¹⁶⁾

Ови ставови би били прихватљиви у случају да се необавештајне активности посматрају као независна делатност у односу на обавештајне операције, међутим то је немогуће са аспекта планирања и реализације необавештајних операција. Стога, имајући у виду да необавештајне операције представљају процес реализације одлука утемељених на обавештајном производу-информацији, методологија извођења необавештајног циклуса може се представити у шест фаза: 1) политичко-налогодавна фаза; 2) стручно-налогодавна фаза; 3) фаза планирања; 4) организациона фаза; 5) извршна фаза; и 6) аналитичко-извршјајна фаза.¹⁷⁾

Политичко-налогодавна фаза. Законским и подзаконским актима дефинисан је ланац руковођења обавештајним службама, односно јасно је назначено коме су оне директно потчињене. То може бити: председник државе, председник владе, министар одбране, министар спољних послова, министар унутрашњих послова итд. На основу тога могуће је одредити ниво на коме се доносе одлуке о спровођењу необавештајних операција. Дакле, политичка елита државе доноси одлуку о врсти, обиму, времену и приоритетним циљевима необавештајне операције коју треба предузети, као и мерама неопходним за њено прикривање или уверљиво негирање.

Стручно-налогодавна фаза. Након одлуке политичког руководства државе о отпочињању реализације необавештајне операције, у стручно-налогодавној фази, руководилац обавештајне службе или његов заменик задужен за специјалне операције, израђује оперативну инструкцију у којој наводи све битне чињенице у вези са конкретном врстом или врстама необавештајних операција које ће предузети припадници обавештајне службе. Она треба да садржи: а) опште податке о држави против које ће бити изведе-

15) Тодор Мирковић, „Специјалне акције и операције обавештајних служби Сједињених Америчких Држава”, *Војно дело*, Министарство одбране СРЈ, Београд, бр. 3-4/1999, стр. 18.

16) Jenifer Kibbe, “Covert Action and the Pentagon”, *Intelligence and National Security*, 22(1), February 2007, стр. 57.

17) Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, нав. дело, стр. 130.

на необавештајна операција, б) врсту необавештајне операције, в) извршиоце необавештајне операције, г) начин реализације операције; д) приоритетне циљеве које треба постићи, ђ) лице одговорно за реализацију операције, и е) поступак у случају непредвиђених околности.¹⁸⁾

Фаза планирања. Реализатор ове фазе је организациона јединица обавештајне службе оспособљена за извођење специјалних операција. У складу са примљеним задатком, припадници задужени за реализацију операције процењују оперативну ситуацију, и израђују план за извођење наложене врсте необавештајне делатности. План садржи следеће елементе: 1) приоритетне циљеве које треба постићи предузимањем конкретне необавештајне врсте делатности, 2) снаге које ће реализовати задатак, 3) средства која ће бити употребљена за припрему и извођење тајне акције, 4) простор на коме ће се реализовати тајна акција, 5) временски период за извођење тајне акције, 6) начин руковођења тајном акцијом.¹⁹⁾ Овај докуменат најчешће одобравају доносилац политичке одлуке и руководиоца обавештајне службе.

Организациона фаза. У складу са одобреним планом припадници организационе јединице за специјалне задатке, у сарадњи са оперативном организационом јединицом обавештајне службе, предузимају организовање необавештајне операције. Организациона фаза обухвата прецизирање и усаглашавање свих елемената плана. Наиме, реализатори ове фазе упоређујући план и најновије обавештајне информације са терена утврђују: да ли су реално подељени задаци сваком непосредном учеснику, рокове за почетак и завршетак тајне операције, облике извештаја који ће се достављати током трајања операције и врсту контроле. Веома важан аспект организационе фазе представљају непосредне припреме учесника тајне операције, чији садржај и обим првенствено зависи од тога да ли се ради о непосредној или посредној врсти необавештајне операције. Извођачи тајне операције у првом случају су професионални припадници обавештајне службе, а у другом држављани земље против које се операција изводи или ангажовани грађани треће државе.

Извршна фаза. Ово је најзначајнија и најризичнија фаза необавештајне операције. У њој се врши провера квалитета обавештајне студије, затим провера квалитета припрема и способности непосредних и посредних извршилаца задужених за необавештајна дејства. Орган који је руководио операцијом у вези са протеклом

18) Исто, стр. 132.

19) Исто, стр. 133.

акцијом, сачињава детаљан извештај и доставља га надлежној организацијској јединици обавештајне службе.

Аналитичко-изврштајна фаза. На основу поменутог извештаја и података добијених од других учесника у операцији сачињава аналитичка информација за доносиоца одлуке о предузимању необавештајних активности. У зависности од степена постигнутих резултата руководство државе може донети нове одлуке о предузимању акција према држави која је објекат обавештајне интервенције.

4. ВРСТЕ НЕОБАВЕШТАЈНИХ АКТИВНОСТИ ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ

Обавештајне службе једне државе, према Милану Мијалковском примењују широк спектар разноврсних необавештајних делатности, према другој држави, од којих су најкарактеристичније: тајна пропаганда, обавештајно-индоктринарне операције, организовање и извођење саботажа, подстицање, организовање и учествовање у спровођењу организованог криминала ради подривања економске и политичке основице друштва, обука појединаца и група за конкретну врсту необавештајне делатности, изазивање и подстицање међуетничких, међуверских и сличних сукоба, корумпирање и уцена особа у владином и невладином сектору и њихово ангажовање за саботирање доношења одлука којима се успешно штити национална безбедност државе жртве, пружање помоћи и подршке појединим невладиним организацијама, синдикатима и приватним фирмама, формирање група у појединим областима друштвеног живота за јавни притисак на органе власти; подстицање и руковођење терористичким, пучистичким, превратничким и побуњеничким делатностима, тајно стварање милитантних састава и њихово наоружавање и оспособљавање за примену оружаног насиља, планирање и извођење атентата на државне званичнике и истакнуте јавне личности, пружање финансијске и друге врсте подршке појединим политичким странкама и изазивање и управљање кризом у држави-жртви.²⁰⁾

Бошко Тодоровић и Душан Вилић наводе да тајне операције обухватају: обавештајне и индоктринарне активности које укључују формирање обавештајних мрежа, те проналажење и стварање идејно-политичких истомишљеника, као и њихово организовање и оперативно повезивање са одговарајућим обавештајним

20) Исто, стр. 134-135.

центрама; припрема и извођење или само подстицање, државних или војних удара или пучева; организовање и извођење саботажа; перманентно узнемиравање противника разноврсним терористичким актима; подривање економске основе и предузимање економских удара у циљу изазивања привредне дестабилизације; изазивање унутрашњих међунационалних или међуверских сукоба; корумпирање или уцена високих функционера власти и информативно-комуникацијског система ради обезбеђивања одлучујућег утицаја на јавно мњење; тајно наоружавање и обука паравојних састава.²¹⁾

Смиља Аврамов сматра да прикривене акције „обухватају процес навођења једне владе на одређени курс путем тајних операција на војном, политичком, економском, пропагандном и научно-уметничком подручју, уз тотално игнорисање правних и етичких стандарда”.²²⁾

На основу напред изложеног оцењујемо да се необавештајне операције генерално могу поделити у четири групе: а) информативно-пропагандне операције; б) политичке операције; в) економске операције и г) паравојне операције. Свака од ових операција може да се изводи аутономно или као део шире стратегије.

Информативно-пропагандне операције. Један од кључних предуслова успеха у политици, рату и ратним операцијама, су релевантне информације чији садржај може да утиче на психу људи. Савремени телекомуникациони системи и информационе технологије, омогућавају бржу комуникацију, размену информација и већи утицај међу члановима заједнице. На овај начин су створене неограничене могућности за вођење психолошких операција, односно примену широког спектра средстава, форми и метода отвореног и тајног информационо-психолошког деловања на индивидуалну и масовну свест грађана државе – мете напада, као и систем државне власти у целини. Због тога, по нашем мишљењу, овај вид операција у XXI веку постаје један од најопаснијих и најагресивнијих облика деловања обавештајних служби и један од најефикаснијих инструмената за реализацију спољно-политичких задатака.

Када говоримо о информацији као специфичној врсти оружја које се примењује у информационо-психолошким операцијама, имамо у виду да је њен основни задатак садржан у покушају измене расуђивања циљане мете. Другим речима, циљ пласирања об-

21) Душан Вилић, Бошко Тодоровић, *Тероризам у нови светски поредак*, Београд, Графо Марк, 1999, стр. 178.

22) Смиља Аврамов, „Прикривене акције у стратегији Сједињених Америчких Држава”, *Војно дело*, Министарство одбране СРЈ, Београд, бр. 1/1999, стр. 21.

рађене информације је репрограмирање понашања мете, односно измена идеолошке и психолошке структуре свести, трансформација њених емоционалних стања, стимулисање одређених типова понашања, итд. Ово се проводи применом различитих техника отворене и тајне психичке принуде уз максимално прикривање стварних циљева.

Остваривање „контакта” између извора информације и намењеног конзумента, у савременим условима могуће је остварити у реалном времену посредством одређене врсте информационог канала (радио, телевизија, интернет, итд). Иако не постоји јединствена матрица по којој се одвијају информацијско-психолошке операције обавештајних служби, на основу компаративне анализе дела операција овог типа, сматрамо да је „сценарио” ових операција следећи: агресивним деловањем кроз информационе канале врши се „снабдевање” информационог простора противника психодизајнираним садржајима којима се буди пажња и усмеравају интереси циљне групе, уз паралелне напоре да се из информационог простора уклоне сви садржаји за које се процењује да могу негативно утицати на очекиване ефекте операције. Информацијски садржаји који се директно уносе у информациони простор „мете” тематски се припремају и систематизују од стране експерата за психолошке операције на основу претходно прикупљених обавештајних података о рањивим местима циљане мете. Након тога, континуираним пласирањем селектованих садржаја, кроз разне канале, уз максималну дискрецију у погледу одржавања веза са организаторима, врши утицај на циљану структуру корисника информација да прихвате наметнуту поруку, чија суштина није информисање већ убеђивање. Праћење резултата примене информационо-психолошких операција пружа могућност вршења корекције приступа према различитим категоријама. Стога је за организаторе информационо-пропагандних операција неопходна континуирана сарадња са деловима обавештајних служби чија је надлежност прикупљање података о ефектима операције.

Политичке операције. За обавештајну службу, један од најтежих задатака је стварање „агената од утицаја”, а то је крајњи циљ сваке обавештајне службе која претендује да утиче на политичке процесе. Иако литература која се бави теоријом и праксом обавештајног рада углавном износи истоветан став да „агенти од утицаја” постоје од времена када су владари схватили да се на политичке процесе у својој и страним државама може утицати не само путем дипломатских активности, оружаним дејствима и насиљем, већ и посредством људи од утицаја, запажа се да не по-

стоји јединствена дефиниција која би била у употреби. Тако Рем Красиљников дефинишући појам „агент од утицаја” наводи да они представљају „специфичну категорију агентуре која захваљујући снази свог положаја утиче на политички курс државе и решавање важних државних, војних и социјалних проблема”.²³⁾ За разлику од њега Миливоје Левков истиче да се у обавештајној терминологији под „агентом од утицаја” подразумева страна угледна личност на положају повезана са тајном службом као добро плаћени агент, чија се политичка стремљења и убеђења поклапају са интересима тајне службе или га ова индоктринира или плати да их прихвати.²⁴⁾ Сам процес стварања стратешке агентуре у највећем броју случајева подразумева: „вођење”, усмеравање и финансирање каријера иностраних политичара преко којих се утиче на жељену политику и акцију.²⁵⁾

Из тих разлога у структурама обавештајних служби моћних држава постоје специјална одељења која се баве анализом информација о потенцијалним стратешким позицијама, тј. израдом психолошких профила и давањем препорука за израду приступа потенцијалном агенту.

Политичка агентура се не може посматрати као јединствена категорија јер широка лепеза личности које је представљају нуди разноврстан спектар могућности за обавештајне службе, што се огледа кроз додељене им задатке. Зато се с правом може говорити о различитим типовима и нивоима политичке агентуре, чији крем представља „агентура од утицаја” која у корист стане државе углавном делује на директан или индиректан начин. Када су „агенти од утицаја” у врху пирамиде власти, тада се њихово субверзивно деловање у корист стране државе изражава у директном деловању и то кроз креирање политике и доношење одлука. На индиректан начин „агенти од утицаја” делују када се ради о политичарима или руководиоцима средњег ранга који тумаче и преводе стратешке одлуке креатора политике у конкретне мере и врше непосредан надзор и контролу над функционисањем јавних служби задужених за

23) Рэм Красиљников, *ЦРУ и “Перестройка”*, Эксмо алгоритм, Москва, 2011, стр. 75.

24) Миливоје Левков, *Израелска тајна служба*, „Филип Вишњић”, Београд, 2001, стр. 102.

25) Бивши председник Румуније Николае Чаушеску, покушао је да из редова румунске емиграције створи „агентуру од утицаја”, те је у циљу реализације наведеног, обавештајној служби ДИЕ дао је налог да изврши попис свих емиграната разврстан по земљи боравка, професији, и месту у коме су запослени. Постављајући овај захтев обавештајној служби Чаушеску га је образложио на следећи начин: „У Сједињеним Државама имамо преко 300.000 емиграната прве и друге генерације. Требало би да заврбујемо што више њих и да им финансијски помогнемо да се запосле у Белој кући, Конгресу, Стејт департменту, Пентагону”. Опширније: Јон Милај Раџера, *Crveni horizonti: Dnevnik šefa jedne komunističke špijunske službe*, ГИП „Култура”, Београд, 1990, стр. 293-344.

остваривање политике. Дакле, предуслов свих операција усмерених на стварање „агента од утицаја” је, да то лице буде део система у коме се креира политика или доносе одлуке.

Економске операције. У време глобализације, створене су нове могућности и отворени нови хоризонти за економско-обавештајне манипулације у сфери политичких, економских, војних, социјалних и других односа. Због тога није изненађујуће да су економске операције постале један од најефикаснијих метода за остваривање националних интереса, а осигурање економске безбедности један од најважнијих приоритета сваке државе. Анализа савременог економског надметања у односу на раније вишедеценијско искуство показује значајне промене како у погледу размера његовог вођења, тако и у погледу места и улоге обавештајних служби у борби за лидерство у тој области. Чињеница да је економска безбедност постала недељива од националне безбедности условила је да обавештајне службе тежиште својих делатности из војно-политичке сфере пренесу у сферу глобалне економије.

Методологија реализације било које врсте тајне операције, тако и економских операција захтева стварање услова који држави-налогодавцу обезбеђују могућност уверљивог порицања у случају откривања. Најчешће покриће за прикривање економских обавештајних операција су приватни фондови и агенције, невладине организације, банке, национална комерцијална предузећа и приватне компаније које се баве трговином, финансијама и услугама.

Важно је поменути и праксу сарадње између обавештајних служби и бизнис структура у циљу остваривања заједничких интереса која на интензитету добија након распада Варшавског пакта, када су неки водећи амерички званичници и пословни људи позвали ЦИА да ради у интересу приватних корпорација.²⁶⁾ Заинтересованост државе за сарадњу са приватним бизнисом конкретизује се Стратегијом националне безбедности, у којој се, између осталог, наводи: „Видећи у приватном сектору основни извор економског раста, влада је дужна да обезбеди заштиту његових интереса и допринесе ширењу његовог учешћа на светском тржишту”.²⁷⁾ Додатно учвршћивање сарадње се дефинише Националном обавештајном стратегијом САД из 2009. године.²⁸⁾ У том контексту треба посматрати и измене Закона о спољној обавештајној служ-

26) Christopher Simpson, *Blowback: America's Recruitment of Nazis and Its Effects on the Cold War*, Weidenfeld & Nicolson, New York, 1988, стр. 159-160.

27) *National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, The White House, GPO, February 1995, стр. 17.

28) *The National Intelligence Strategy of the United States of America*, August 2009, стр. 13-14.

би, Руске Федерације, усвојене у децембру 1995. године, којим су дефинисани правци рада у економској области а они се односе на: прикупљање информација о различитим аспектима економске делатности страних држава; њиховим економским и финансијским организацијама; тржиштима сировина, метала, валуте итд., који представљају интерес за Руску Федерацију, као и реализација активности усмерених на изградњу повољних услова у циљу достижања спољноекономских циљева Русије.²⁹⁾

Дакле, иако се на први поглед може закључити да сарадња државних обавештајних служби и бизнис структура може донети високе приходе држави јасно је да највеће бенефите из ове сарадње имају корпорације, чији интереси нису увек компатибилни са националним.

Паравојне операције. Ове активности се одликују непредвидивошћу, незаконитошћу како са аспекта унутрашњег тако и са аспекта међународног права, насиљем и ниским потенцијалима заштите и контроле у поређењу са осталим видовима необавештајних операција. Без обзира на то прагматичари их виде као прихватљив инструмент за решавање политичких задатака у околностима када дипломатске, информационо-психолошке или економске активности не дају резултате.

Као најрестриктивнија форма тајних акција, паравојне операције обавештајних служби могу се изводити самостално. Њихова ефикасност, условљена је са два кључна фактора: а) ефикасношћу обавештајне подршке – подразумева увид у елементе који се односе на: степен наклоности или непријатељства иностране владе; ниво професионализма њених војно-безбедносних структура; избор и процену способности снага које треба подржати; навике и обичаје становништва; општу, политичку и економску ситуацију у држави – мети операције; итд. и б) ефикасношћу ангажованих људских ресурса, који са аспекта друштвено-правног статуса могу бити професионални или непрофесионални (агентурни).

Критеријум друштвено правног статуса реализатора паравојних активности условљава да се оне могу поделити на директне и индиректне. Носиоци директних паравојних операција су професионални припадници „специјалних снага”, а индиректних носиоци су агентурна мрежа коју обавештајне службе (државе која проводи операцију) регрутују, финансирају, обучавају и опремају, у војним, полицијским, обавештајним, криминалним, терористичким и другим круговима државе-мете. Без обзира на чињеницу да

29) Сергеј Воронцов, *Спецслужбы России*, Феникс, Ростов на Дону, 2012, стр. 382-383.

професионалне „специјалне снаге” представљају значајну компоненту у тајним паравојним операцијама, индиректне – непрофесионалне снаге су из више разлога биле важнија компонента у највећем броју познатих паравојних операција, пре свега због веће могућности уверљивог порицања, бољег познавања прилика у држави – мети операције и већој спремности за извршавање „прљавих” задатка као што су: саботаже, диверзије, отмице, терористички акти, атентати, итд.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов Смиља, „Прикривене акције у стратегији Сједињених Америчких Држава”, *Војно дело*, Министарство одбране СРЈ, Београд, бр. 1/1999, стр. 9-28.
- Бајагић Младен, *Шпијунажа у XXI веку: савремени безбедносно-обавештајни системи – друго допуњено издање*, Боок & Марсо, Београд, 2010.
- Вилић Душан, Тодоровић Бошко, *Тероризмом у нови светски поредак*, Београд, Графо Марк, 1999.
- Воронцов Сергеј, *Спецслужбы России*, Феникс, Ростов на Дону, 2012.
- Ђорђевић Младен, Кековић Зоран, „Управљање ризицима у тајним акцијама”, *Војно дело*, Министарство одбране Р. Србије, Београд, бр. 1/2008, стр. 89-103.
- Ђорђевић Обрен, *Лексикон безбедности*, „Привреда публик”, Београд, 1989.
- Красильников Рэм, *ЦРУ и “Перестройка”*, Эксмо алгоритм, Москва, 2011.
- Мијалковски Милан, *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности & Службени гласник, Београд, 2009.
- Милашиновић Радомир, *Амерички поход на свет*, ЗАД, Београд, 1996.
- Милошевић Милан, *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001.
- Мирковић Тодор, „Специјалне акције и операције обавештајних служби Сједињених Америчких Држава”, *Војно дело*, Министарство одбране СРЈ, Београд, бр. 3-4/1999, стр. 11-29.
- Савић Андреја, *Национална безбедност*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2007.
- Савић Андреја, *Увод у државну безбедност*, Виша школа унутрашњих послова, Земун, 2000.
- Стајић Љубомир, Гађиновић Радослав, *Увод у студије безбедности*, Драслер партнер, Београд, 2007.
- Berkowitz Bruce, Goodman Allan, *Best Truth*, Yale University Press, New Haven/London, 2000.

- Godson Roy, *Intelligence Requirements for the 180's Covert Action*, National Strategy Information Center, Washington, 1981.
- Johnson Loch (ed.), *Strategic Intelligence* (Vol. 2). Westport, Connecticut, Praeger Security International, London, 2007.
- Kibbe Jenifer, "Covert Action and the Pentagon", *Intelligence and National Security*, 22(1), February 2007, стр. 57-74.
- Levkov Milivoje, *Izraelska tajna služba*, „Filip Višnjić”, Beograd, 2001.
- National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, The White House, GPO, February 1995.
- Pačepa Mihaj Jon, *Crveni horizonti: Dnevnik šefa jedne komunističke špijunske službe*, GIP „Kultura”, Beograd, 1990.
- Scott Len, Jacson Peter, "The Study of Intelligence in Theory and Practice", *Intelligence and National Security*, 19(2), 2004, стр. 139-169.
- Simpson Christopher, *Blowback: America's Recruitment of Nazis and Its Effects on the Cold War*, Weidenfeld & Nicolson, New York, 1988.
- The National Intelligence Strategy of the United States of America*, August 2009.
- Tyrus Fain (ed.), *The Intelligence Community: History, Organization and Issues*, R.R. Bowker Company, New York, 1977.

Milovan Trbojevic

NON-INTELLIGENCE FORM OF ACTIVITIES OF INTELLIGENCE SERVICES

Resume

Historically viewed, parallelly with emergence and development of states, intelligence services also developed. They played a significant role in shaping internal and foreign policy of states. In fact, intelligence services, through various forms of activities, can “produce” and shape various types of crises and conflicts.

Non-intelligence activities of intelligence services are one of the most efficient forms of foreign-policy activities of a state, especially in cases when political decision-makers decide on the use of force and coercion in realization of “national interests and goals”.

In intelligence theory there is no unique definition of the term “non-intelligence activity”, however, among theoreticians of intelligence work, we believe, there is a general consensus that an activity from this field of intelligence services’ activities is in function of realization of goals in the domain of foreign policy. The most frequently used synonyms for non-intelligence activities in professional literature dealing with intelligence activities are as follows: “covert

operations”, “secret operations”, “secret actions”, “special activities”, “non-conventional actions”.

Non-intelligence operations are complex and extremely complicated activities, performed by intelligence services in multiple phases, on whose number there is no consensus in the security theory. We believe the most acceptable is the position of Milan Mijalkovski who claims that non-intelligence operations are performed in six stages: 1) political order; 2) professional order; 3) planning; 4) organization; 5) execution; and 6) analysis and report.

Intelligence services of a state apply a broad specter of versatile non-intelligence activities against another state, which can be divided into four groups: a) informative-propaganda operations; b) political operations; c) economic operations, and d) paramilitary operations. Each of these operations can be executed autonomously or as a part of a broader strategy.

Thus, in contemporary conditions intelligence services have undertaken a totalitarian character, since they have installed their infrastructure across the whole world, creating powerful intelligence centers from which they can at any moment act efficiently and successfully, and respond to demands of the mother state’s foreign policy requirements.

Keywords: intelligence service, foreign policy, non-intelligence activities, secret operations, state

* Овај рад је примљен 16. октобра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 06. децембра 2017. године.